

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ У РЕГІОНАХ

Визначено, що інституційне середовище чинить безпосередній вплив на розвиток економіки та її галузей в регіонах, а основним предметом аналізу передумов розвитку стає взаємодія економічної та інституційної складової. З метою подолання негативного впливу інституційного середовища на економіку регіону запропоновано зосередити увагу на вирішенні наступних питань: виявити та проаналізувати структурні зрушення в регіональній економіці та визначити вплив на них інституційних факторів; розширити зону дослідження впливу інституційних факторів на розвиток економіки регіону, яка, зазвичай, обмежується лише розглядом об'єктної бази їх дії; приділити значну увагу питанням неоднорідності наявного потенціалу галузей в регіонах; виробити єдину систему інструментів, яка б враховувала як регіональні, так і загальнодержавні пріоритети розвитку; запропонувати загальний системний підхід до оцінки впливу інституційного середовища на розвиток економіки регіону та регіональних систем.

Ключові слова: інституційне середовище; галузь; регіон; розвиток; система.

BAZYLIUK V. B.
Ukrainian Academy of Printing, Lviv

THE IMPACT OF INSTITUTIONAL ENVIRONMENT FACTORS ON THE DEVELOPMENT SECTORS IN THE REGION

It was determined that the institutional environment has a direct impact on the economy and its branches in the regions and the main subject of analysis of the preconditions is the interaction of economic and institutional component. It was proved that the imperfection of existing research methods of regional processes, low level of efficiency of behaviour prediction of complex social and economic systems in the region, the constant lack of funds for the implementation of regional programs and levelling imbalances in territorial development necessitates systemic transformation. It was proposed to overcome the negative impact of the institutional environment on the economy of the region focusing on the following issues: identify and analyze the structural changes in the regional economy and define the impact on their institutional factors; extend the zone research of the impact of institutional factors on the economy of the region, which is usually limited by consideration of the objective base of their action; pay special attention to the heterogeneity existing potential sectors in the region; develop a single system that takes into account both regional and national development priorities; offer a total system approach to assess the impact of the institutional environment for economic development of the region and regional systems.

Keywords: institutional environment; branch; region; development; system.

Постановка завдання. Ефективність економічного розвитку значною мірою залежить від інституційного середовища. В економічній науці інституційне середовище розглядається як сукупність основоположних політичних, соціальних, юридичних та економічних норм і правил, що визначають рамки поведінки суб'єктів і утворюють базис для виробництва, обміну і розподілу. Галузева система складається з регіональних підсистем, то її функціонування забезпечують процеси взаємодії суб'єктивних і об'єктивних елементів підсистем. За стабільного розвитку економіки інституційне середовище регулює процеси розвитку по сформованій вертикалі – від глобальних принципів і форм до регіональних, а пізніше і до рівня окремо взятого підприємства. В умовах появи негативних тенденцій зумовлених інституційним середовищем, часто має місце протилежне явище, коли процес інституційного регулювання спрямований від регіональних механізмів до загальнодержавних, що зумовлює появу нових норм і правил на всіх рівнях національної економіки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та практичних основ впливу інституційного середовища на регіональний розвиток проводилось у роботах О. Амоші, В. Геєця, О. Гонти, Б. Данилишина, М. Долішнього, Я. Жаліла, А. Мельника, Н. Мікули, Г. Мостового, І. Стороняської, І. Студеннікова, М. Чумаченко, С. Шульц та інших.

Проте проблема оцінки впливу інституційного середовища на регіональний розвиток потребує подальших розробок, оскільки, цей складний процес не отримав в наукових працях однаково повного висвітлення. Так, більшість із представлених підходів розглядають вплив інститутів на регіональний розвиток загалом, а питанням розвитку галузей в регіоні не приділяється належна увага.

Мета статті полягає у обґрунтуванні теоретичних основ впливу інституційного середовища на рівень економічного розвитку галузей в регіонах.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні основи суті інституційного середовища і його основних елементів були закладені в роботах Д. Норта, який визначив інституційне середовище як сукупність основоположних норм і правил [4]. Подальші дослідження були спрямовані на вивчення взаємодії основних інститутів в ринковій економіці. Дану теорію у своїх роботах підтримав, також, інший відомий дослідник Дж Уолліс [5]. Незаперечною перевагою наведеного підходу є можливість розширення технологічних концепцій економічної еволюції за допомогою інституційної теорії на паритетних засадах.

Іншою, не менш важливою характеристикою сучасної інституційної теорії та пов'язаних із нею тенденцій стає дослідження інституційних структур через призму новітніх методів формального аналізу, які все частіше ґрунтуються на високотехнічних теоретичних моделях статистичної обробки даних. А роботи основоположників інституційної теорії, таких як Т. Веблен, представники неокласичної школи відносять до таких, які мають неналежне аналітичне підґрунтя [3, с. 522].

У свою чергу, очевидним є той факт, що загальноекономічні процеси впливають на розвиток регіональних систем. Тому аналіз інституційного середовища на рівні країни дозволяє визначити основні тенденції, що впливають на процеси функціонування регіональних галузевих систем. З огляду на той факт, що галузева система складається з регіональних підсистем, слід зауважити, що функціонування цієї системи забезпечують процеси взаємодії суб'єктивних і об'єктивних елементів підсистем. В умовах стабільного розвитку економіки інституційне регулювання здійснюється від глобальних принципів і форм до регіональних. При несприятливому стані зовнішнього середовища спостерігається протилежне явище, коли процес інституційного регулювання спрямований від регіональних механізмів до загальних. Внаслідок чого здійснюється оновлення норм і правил на всіх рівнях інституційного середовища.

Загальний розвиток регіональних галузевих систем, так як і стимулювання їх інноваційної активності в регіонах, зумовлюють необхідність застосування комплексного системного підходу щодо проведення трансформацій на всіх рівнях інституційного середовища.

Активізація інноваційної складової регіонального розвитку в значній мірі обумовлена ресурсною складовою, рівнем диференціації доходів населення, податковою системою, захищеністю власності та, безумовно, якістю функціонуючих інститутів.

Недосконалість існуючих методів дослідження регіональних процесів, низький рівень ефективності прогнозування поведінки складних соціально-економічних систем в регіонах, постійний брак коштів на реалізацію регіональних програм та на нівелювання дисбалансів у територіальному розвитку, вимагають проведення системних трансформацій в даному напрямі. Необхідно відзначити деякі позитивні зрушення, які відбулись в Україні та стосуються децентралізації економіки – перерозподілу ресурсів та повноважень із центру в регіони. За оцінками вітчизняних фахівців, це може забезпечити вагомий поштовх у регіональному розвитку [2]. Запорукою успішного проведення таких реформ є впровадження новітніх підходів, ідеології та методів розвитку економічної науки, в тому числі, орієнтованих на дослідження просторових аспектів організації економіки і господарського розвитку.

Таким чином, можемо говорити про те, що з метою дослідження особливостей регіонального розвитку все частіше застосовують синтез різного роду теорій, які ґрунтуються на інституційній платформі. Це дозволяє провести аналіз та окреслити перспективи розвитку не лише регіону в цілому, а й дослідити специфіку розвитку окремо взятої галузі в регіоні та її взаємодії із іншими регіональними підсистемами.

Досить перспективним, на нашу думку, є підхід щодо дослідження регіональних економічних системи з позиції сукупності інститутів. Даний підхід може бути ефективно застосований на основі сформуваного В.Л. Макаровим теоретичного уявлення про інститут як досить стійку коаліцію первинних економічних агентів [1]. Перспективність такого припущення полягає в тому, що для дослідження просторової динаміки доцільне вивчення не індивідуальної, а групової поведінки різноманітних суб'єктів та систем в економіці.

При застосуванні даної моделі просторова структура розгадається як сукупність внутрішніх взаємозв'язків і відносин між суб'єктами з однієї сторони, та їх зв'язків із зовнішнім середовищем – з іншої. За таких умов система основних індикаторів розвитку регіональних систем та інституційних впливів на них буде складатись із сукупності елементів, які зосереджені у певних просторових межах.

Основною перевагою застосування інституційної теорії в регіональній економіці є те, що вона здатна забезпечити принципово новий погляд (поліпросторовий) до наукового обґрунтування проблем регіонального розвитку у порівнянні із класичними підходами. Поліпросторова концепція розвитку регіональних систем має суттєву перевагу над класичними підходами завдяки врахуванню значної кількості сфер, кожна з яких створює власний простір існування (у даному кожен інститут формує свій простір, а у сукупності взаємодія цих просторів формує інституційне середовище). Крім того, така взаємодія поширюється як у внутрішньопросторовому, так і у міжпросторовому напрямі. Таким чином, можемо говорити про функціонування певного сукупного інституційного простору, який формується внаслідок накладення окремих просторів різних інститутів та функціональних сегментів, що до нього входять. Кінцевим результатом такої взаємодії є утворення складної тривимірної конфігурації, дослідження особливостей якої дає змогу розглядати різні варіанти функціонування регіональних виробничих систем і прогнозувати їх розвиток.

Аналіз представлених теоретичних напрацювань та власні дослідження кризових явищ з якими зіштовхнулася вітчизняна економіка внаслідок негативних економічних тенденцій зумовлених в основному військово-політичними чинниками, на нашу думку, дозволяють узагальнити цілий ряд проблем, що постали перед галузями у регіонах. При цьому, вважаємо, що з метою подолання впливу даних негативних явищ на економіку регіону необхідно зосередити увагу на наступних проблемах, які мають інституційну природу:

– при дослідженні розвитку регіональних галузевих систем, враховуючи структурні зміни та вплив на них інституційних факторів, необхідно виявити та проаналізувати ефективність дії даних функцій. Для

цього необхідно визначити пріоритетні цілі і завдання розвитку регіональної системи, окреслити перспективи розвитку та закріпити їх у відповідних регіональних програмах;

– вивчення впливу інституційних факторів на розвиток економіки регіону та різноманітних регіональних галузевих систем обмежується, зазвичай, лише розглядом об'єктної бази їх дії, тобто впливом інноваційних інституцій розвитку (кластери, технопарки, бізнес-інкубатори, технополіси тощо);

– значною проблемою при формуванні загальнодержавних програм регіонального розвитку залишається не належна увага до питань неоднорідності потенціалу галузевих систем в регіонах за обсягом реалізації продукції, кількістю трудових ресурсів, виробничо-технологічними можливостями тощо, які й окреслюють специфіку тої чи іншої території. Для цього необхідно визначити особливості розвитку галузей в регіонах та зважаючи на обмежений набір ресурсів сформувавши план розвитку окремих секторів, який би ґрунтувався на важливості в економіці регіону тої чи іншої галузі. Вироблення єдиної системи інструментів, яка б враховувала як регіональні, так, і загальнодержавні пріоритети. Необхідно виправити існуючу до цього часу практику, коли одні регіони отримували значні субвенції на підтримку певних галузей за рахунок недофінансування інших. Вирішення даних питань вимагає продовження проведення законодавчих змін, подальшої децентралізації, формування інвестиційної привабливості регіонів, а також конкретних програм із підтримки модернізації промисловості в регіонах із залученням необхідного рівня фінансування таких проєктів. Ще однією важливою, на нашу думку, проблемою проаналізованої теоретичної бази є відсутність загальноприйнятого системного підходу щодо ролі інституційних факторів у розвитку економіки регіону та регіональних систем. Здебільшого, наведені праці акцентують увагу на вивченні дії одного або декількох факторів на окрему проблему економіки регіону (розвиток агломерацій, інвестиційну привабливість регіону, формування зовнішньоекономічних зв'язків регіону тощо).

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що в зв'язку з необхідністю впорядкування економічної діяльності суб'єктів регіонального ринку, зростає важливість інституційного аспекту. Формування прогресивних норм і правил щодо взаємодії суб'єктів регіонального ринку з інституційним середовищем дозволяє підвищити рівень ефективності розвитку галузей в регіонах загалом. В основі забезпечення розвитку галузей в регіонах значну роль відіграють внутрішні процеси – аналіз поточної ситуації, досвід попередніх взаємодій, майбутні очікування та й інші цінності, які формують внутрішнє середовище діяльності. Проте, визначальною залишається роль інституційного середовища, яке створює механізми координації взаємин як між суб'єктами галузей в регіонах, так і з іншими регіональними та національними системами.

Узагальнення представлених думок щодо ролі інституційних чинників у розвитку регіональних систем дасть змогу в подальшому виробити можливі практичні кроки щодо формування умов для забезпечення інституційного розвитку галузей в регіонах. Необхідне подальше удосконалення організаційно-інституційної методології розвитку систем управління галузями в регіонах, яка б ґрунтувалась на інтегрованій сукупності наступних складових: еволюційному підході; концепції управління людськими ресурсами; системно-інтеграційному підході; концепціях сталого розвитку та активізації інтелектуального капіталу.

Література

1. Макаров В. Л. О математических моделях конкуренции между предприятиями / В. Л. Макаров // Экономическая наука современной России. – 2002. – № 1. – С. 5 – 9.
2. Чубарь О. Г. Децентралізація і фінансове забезпечення територіальної громади / О. Г. Чубарь, К. С. Машіко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2016. – Вип. 1(1). – С. 419–426.
3. Niehans J. A History of Economic Theory Classic Contributions / J. Niehans. – The John Hopkins University Press, 1990. – 278 p.
4. North D. Institutions, Institutional Change, and Economic Performance / D. North. – London : Cambridge University Press, 1990. – 152 p.
5. North D. Integrating institutional change and technological change in economic history: a transaction cost approach / D. North, J. Wallis // Journal of Institutional and Theoretical Economics. – 1994. – Vol. 150. No. 4. – P. 609-624.

Надійшла 16.01.2017; рецензент: д. е. н. Палига С. М.